

ראשית "דבר"

מנוחה גלבוע

"דבר" — היומון הוותיק שבשנה הבאה יחוג מלאות שבעים שנה להיווסדו — בחדשות. עתידו אינו ברור. ד"ר מנוחה גלבוע הלכה אל השורשים, אל ימי הבראשית של העתון, ועקבה אחר גיליונותיו בחודש הראשון להופעתו. על מה כתב, מי כתב בו, מי התווכח ועם מי.

שלאחר מות בילינסון ב־1936 כתב את "דבר היום", אך גם קודם לכן השתתף בכתיבתם. חבר מערכת נוסף היה משה שרתוק (שרת), שהיה ממונה על התרגום לעברית של מדור הטלגרמות מתוך לארץ. שרתוק, לימים שר החוץ של ישראל, למד אז בלונדון וברל ביקשו לבוא לעבוד ב"דבר". הוא עזב ב־1931 כאשר עבר לתחום הפעילות הפוליטית, תחילה כמזכירו של ראש המחלקה המדינית בסוכנות היהודית, ד"ר חיים ארלוזורוב, ולאחר הירצחו של האחרון ב־1933, כיהן כראש המחלקה.

כדאי לציין ש"דבר" הופיע בתקופתו הראשונה אחר הצהריים (גם "הארץ").⁴ התפישה היתה שלפועלים אין זמן לקרוא עתון בבוקר, אלא לאחר שובם מן העבודה. אז הם "מתרחצים וקוראים".⁵

המניפסט — "אל קוראינו"

את הגיליון הראשון פתח מאמרו של ברל כצנלסון במאמר "אל קוראינו", שהוא למעשה המניפסט של העתון. בפתיחה הציג ברל את העתון כ"חבר ורע ליצירה יהי 'דברינו'. אמירה מעניינת זו מציגה עתון יומי גם כיצירה. את היצירה הזו תיאר "כפרי רוחה ומאמצייה של תנועת העבודה בארץ". לפנינו, אם כן, יצירה רוחנית של תנועת העבודה, של הפועל, שפעילותו בארץ, בתחומי העבודה הגופנית, המשקית והרוחנית, נמשכת זה עשרים שנה. מכאן שברל האמין ברמתם האינטלקטואלית של אנשי תנועת הפועלים. הוא ראה בהסתדרות אמצעי "למלט" את העם מחיי קלון ותפקיד זה מוטל בין השאר על "דבר". יתרה מזאת, ההסתדרות חייבת להעביר את האדם בארץ לחיי "עבודה וחירות". דגשיו העיקריים של העתון הם סוציאליזם, מוסר וחינוך החיים היהודיים בארץ (צינונות). כאן באה לידי ביטוי מצד אחד האידיאולוגיה של ההסתדרות כפי שראה אותה ברל, ומצד שני האידיאולוגיה של "דבר" כביטאון ההסתדרות.

ברל, בשונה מרוב מנהיגי ההסתדרות האחרים, מצא בה, "מראשית ימיה, גם את מאמצייה של הפועל להקים את ספרותו ואת עתונותו."⁶ כדאי לשים לב, שה"ספרות" במשפט קודמת ל"עתונות". דומה שאיש ממנהיגי ההסתדרות לא עמד על הזיקה בין הפועל, הסוציאליזם (לרבות מוסר אישי וחברתי) לבין הספרות. אמירה כזו

הגיליון הראשון של היומון "דבר" ראה אור ב־1 ביוני 1925. מי שקבע את שם העתון היה העורך ברל כצנלסון בהשפעת ידידו חיים נחמן ביאליק. שכן פרט למשמעות הרגילה של המלה, ראה בה ביאליק מעשה, משא, חזון, והעיקר — אין לשכוח את שירו של ביאליק "דבר".

ברל כצנלסון ראה ב"דבר" הרבה יותר מעתון. הוא ראה בו גם כלי ביטוי בנושאי תרבות וספרות. לא ייפלא אפוא שהצעתו של ביאליק שבתה את ליבו.

לכאורה היתה הקמת "דבר" צעד טבעי בהתפתחותה של תנועה, שהצטיינה כבר בימי העלייה השנייה ביכולתה הפובליציסטית ובצורך הפנימי להעלות את הגיגיה, מעשייה וספקותיה על הכתב. יותר מבכל שיכבה ציבורית אחרת בארץ, פעם בתנועת הפועלים הרגש החי לספרות, להשכלה, לחילופי דברים — דבר שמעיד על מקורם הלא-פרוליטארי של אנשיה.¹

רעיון הוצאת "דבר", הועלה כבר בוועידת היסוד של ההסתדרות ב־1920, וברל כצנלסון העלה אותו שוב ושוב בפני הוועד הפועל של ההסתדרות כשבראשו עמד אז דוד בן גוריון. ההחלטה העקרונית להוציא את העתון נתקבלה בוועידת ההסתדרות השנייה בתחילת 1923, אך הנושא נגרר תקופה ארוכה. הקמת המערכת היתה בעיה קשה מנקודות ראייה אישית ומפלגתית.² אחד האישים שברל רצה לצרפו למערכת היה ידידו הוגו ברגמן, הוגה דיעות ופילוסוף, מנהל בית הספרים הלאומי באותן שנים. רצון זה מוכיח את ראייתו התרבותית-פילוסופית העמוקה של ברל. היבט מעין זה לא היה מקובל בעתונות היומית דאז.³

לפני הופעת "דבר" הועלו לא אחת חששות כבדים מהמעמסה הכספית שהסתדרות העובדים נוטלת על עצמה בהוצאת יומון. למרבית ההפתעה זכה העתון מיד עם הופעתו להצלחה ומספר מנוייו עלה עד מהרה על מספר מנויי שני העתונים היומיים האחרים שהופיעו באותם ימים בארץ — "הארץ" (עורכו היה אז משה גליקסון) ו"דואר היום" (עורכו היה אז איתמר בן אבי).⁴

בין חברי המערכת בראשית צעדיה של העתון היו משה בילינסון, שהירבה לכתוב את מאמרי המערכת — שנקראו "דבר היום" (הוא כתב בתחילה רוסית ותורגם לעברית) וזלמן רובשוב (שז"ר),

בעמוד הראשון פורסמה הודעת הוועד הפועל של ההסתדרות ובה נאמר: "העתון הוא הגשמת הוצאת עתון יומי של פועלי ארץ ישראל לפי החלטת הוועידה השנייה." לצידה פורסמו ברכות, ביניהן כדאי להזכיר את ברכת האינטרנציונל הסוציאליסטי משיבה כפריז ב-9 במאי 1925, בעקבות החלטת ההסתדרות להוציא את העתון. כל משתתפי הישיבה, ראשי המפלגות והתנועות הסוציאליסטיות, חתמו על הברכה.

חשוב לשים לב שכבר בגיליון הראשון (ולא דווקא ביום שישי) נדפסו שיר, וסיפור מאת עגנון.

"ארץ הלחם" של אצ"ג

דומה שהדבר המענין ביותר בגיליון הראשון הוא מאמרו של אורי צבי גרינברג. אצ"ג כתב:

נקראיתי לכוא [על ידי ברל] כי זה חג לפועלי א"י שקבלו עליהם לשאת עוד משא: הוצאת עתון יומי, כשם שהם נושאים את כל א"י בכבודתה ובאתי בחול שלי [ההדגשה במקור]: בביטוי הערילאי וההתגיית בלב. כי אסור עלי לומר שירה בשעה זו של נסיון ומסה לכם, שהעמדתם את עצמכם בחזית, ויש לי הידיעה כמה קושי יש בעמידה זו.

לא קשה להבחין בזיקתו העמוקה של אצ"ג לתנועת הפועלים בכלל ולעורך "דבר" – ברל – בפרט. זאת ועוד. מי שלוחם בחזית, למעשה בחזית הקמת היישוב והמדינה בארץ ישראל, זו תנועת הפועלים. ואצ"ג ממשך: "ועל כן לא שי לחג חברים-פועלים לצאת העתון, אלא מאמר, אולי קשה, שהוא חלק מאותו הגוש הכאוב של הפרובלמה הארץ ישראלית, שעליה אני מטיף ב'סדן'⁸ וזו שהזנתה ברבות הימים, בהשתלשלות המאורעות לרע לנו, מכמה טעמים, שצריך יהיה לפורטם בעתון הפועלים דוקא ועל ידיכם וסופריכם." אם הפתיחה מעידה, כביכול, על אהדות דיעות, לפחות חלקית, בהמשך מצהיר אצ"ג שדבריו יהיו קשים משום שהוא מתכוון לדבר על ה"פרובלמה" של ארץ ישראל, בעיה שאינה קלה. בנוסף, כדאי לשים לב לריחוקו המסוים מהעתון. הוא כתב "על ידיכם" ולא "על ידינו" וכן "סופריכם" ולא "סופרינו". כלומר, אצ"ג בכל זאת רואה עצמו מבחוץ, או אחר ושונה מהסביבה של "דבר". ועוד הוא אומר: "נמצאת האידיאה הממלכתית שטפחנה מן הדם [ההדגשה שלי, מ"ג] כלומר – האידיאה הממלכתית – ארץ ישראל של כל העם המסיים בגופו ובנפשו את אקט הפזור העולמי שלו." ואם כי הדברים נכתבו לעתון פועלים המשיך אצ"ג ואמר: "אין לנו לע"ע [לעת עתה] שום אינטרסים מעבר לתחומי היהדות ומעבר לגבולות המושג ארץ ישראל [ההדגשה במקור] ופרוצס התהוותם של מדינה ועם."

לפינוי אותה תפישה לאומית של אצ"ג שפיעמה בו עד סוף חייו ואולי ניתן להבין ממאמר זה שכבר אז, ב-1925, התייאש מהגשמת רעיונותיו הציוניים על ידי מפלגות הפועלים. ואכן הדברים נאמרים בהמשך: "בחזרי ישראל לא באו לכאן ברעיון תחלה להיות לפרולטריום סתם [ההדגשה במקור], לשם יצירת מעמד פרולטרי

היתה של ברל בלבד. ואכן ברל חזר והדגיש את חשיבותן של התרבות, הספרות והעתונות בבניית היישוב החזש בארץ ישראל, ורצה ש"דבר" יפתח את התרבות הרוחנית-ספרותית והחברתית של קוראיו ויסייע בהקמת תשתית רוחנית לאומית בארץ.

את דבריו במאמר "אל קוראינו" סיים ברל בציטוט מדברי אחד הראשונים: "נהיה אפוא נאמנים לצויו של משה הס מלפני 75 שנה: 'חרות הויכוח ואחדות הפעולה'." לשון אחר, חופש הביטוי. אין ספק שברל פרש כאן בלשונו ובסגנונו המיוחדים מצד אחד את מטרות התנועה ומצד שני הוא כלל במטרות אלו את התרבות והספרות. בפועלים ראה את קוראי הספרות החשובים ביותר בארץ. מניפסט מסוג זה, המאחד את זכות האדם-הפועל לדעת ואת זכות האדם ל"חירות הויכוח" לא יכול היה להופיע בעתון אחר. זאת ועוד: מי שראה ב"דבר" עתון אידיאולוגי-מפלגתי לא לגמרי צדק. זכות הויכוח נשמרה בו. עם זאת – הבחינה הפועלית-חברתית בהחלט היתה חלק מן האידיאולוגיה, אף שנושאי התרבות והספרות היו מחוץ לכל אידיאולוגיה, ניתן לקבוע שחופש מוחלט לספרות היה אף הוא בבחינת אידיאולוגיה לברל.

הגיליונות הראשונים

בראש הגיליון מופיע: "ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בארץ ישראל". מתחת לזאת המלה "דבר" וכותרת המשנה: "עתון פועלי ארץ ישראל". בהמשך: המו"ל: חברת העובדים בע"מ. העורך: ברל כצנלסון. בכל עמוד היו 6 טורים. בכל יום הופיעו ארבעה עמודים כאשר העמוד הרביעי עיקרו מודעות. בימי שישי החזיק העתון שישה עמודים.

מספריהם של הגיליונות היו תמיד באותיות עבריות, למשל גיליון א', ק', או ש"א. מדי שנה, ב-1 בינוי, החל מיספור מחדש, באותיות. גם זה מראה את תפיסתו של ברל – הפעם לגבי חשיבות השפה העברית.

תוכן הגיליון הראשון:

ב. כצנלסון: אל קוראינו – תקווה להבראת היישוב, אם כי הדרך אינה פשוטה.

יוסף אהרונוביץ': לגיליון הראשון.

א.ז. רבינוביץ': הרהורים – "דבר" צריך לנטוע בעם אהבה לעבודה, חינוך חדש. הכל מוטל על העובד.

א.צ. גרינברג: תזכיר ל"דבר".

ד. הופשטיין (משורר עברי וידי, 1889-1952): שיר.

מ. בילינסון: לקונגרס האינטרנציונל.

ז. דויד: טורים. המחבר הוא דוד זכאי, שמאוחר יותר כתב בעתון את המדור "קצרות". בגיליון הראשון כתב זכאי:

רק אם בדרך זו ילך "דבר", בדרך האמת וחופש הביקורת – רק אז תהלום אותו ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בארץ ישראל.

ש"י עגנון: ברית אהבה (סיפור),

ברל כצלסון בתקופתו הראשונה של "דבר" – אמצע שנות ה-20

אותו ההרגל המתמיד של העתונות הכללית. לשון אחר, העתונות הכללית חסרת כוח בתחום הלאומי והוא מקווה ש"דבר" יהיה שונה.

ברור שברל הכיר היטב את דיעותיו של אצ"ג, שכן דברים כאלה, כאמור לעיל, הופיעו ב"סדרן", ובכל זאת הזמין אצלו מאמר לגיליון הראשון ולא רק הזמין, אלא קרא את הדברים והדפיסם. מכאן שדיעותיו של ברל באותו זמן (1925) בעניין הציונות היו קרובות ככל הנראה לאלה של אצ"ג, או שחופש הביטוי היה לגביו ערך עליון.

במאמר הנזכר יש גם הטפה להכללת הרבה ספרות בעתון, וגם בכך יש לראות קו משותף בין ברל לאצ"ג. אגב, בגיליון י"ז (15 ביוני 1925) התפרסם גם שיר של אצ"ג.

הוויכוח בילינסון – אצ"ג

לא רק בגיליון הראשון כתב אצ"ג. בהמשך, התפתח ויכוח קשה בינו לבין משה בילינסון.

ב"דבר היום" הופיעו דבריו של בילינסון "לאחר שביתת וילאנד", שביתת פועלים ערבים ביפו שהסתדרות עזרה במאבקם המקצועי והם אכן ניצחו. בילינסון לא הסתפק בעניין השביתה אלא עבר מהנושא הפרטי הזה למחשבה כללית:

שאלת היחסים שבינינו ובין הערבים היא אחת השאלות המורכבות ביותר ואפשר, השאלה המורכבת ביותר בהתייחסות העברית בארץ. שאלה שכזו אינה יכולה להפתר בתחומי הפוליטיקה בלבד. יודעים אנו היטב כי מתנועתנו תאבד הצדקתה המוסרית, אם יחסינו אל האנשים החיים בארץ זו מאות בשנים ועובדים בה, לא יהיו חדרים אותו אידיאל הצדק, אשר בשמו אנו דורשים מן העולם, כי תנתן לנו האפשרות להתיישב בארץ ישראל.

בילינסון גרס כי על היישוב והתנועה הציונית לטפח קשרי ידידות וקירבה עם השכנים הערבים, ובלשונו – "עזרת אחים", והדבר בא לידי ביטוי בסיוע ההסתדרות לשביתת הערבים ביפו. אין להסתפק בהחלטות בקונגרסים הציוניים ובמאמרים בעתונות הציונית. במקומם קיימת דרך אחת בלבד: "הדרך הזאת אשר בה הולך הפועל העברי ביחס לפועל הערבי היא הדרך ההכרחית דרך אחרת אין" (ההדגשה במקור).

דברים אלה הכעיסו את אצ"ג והוא ענה בחריפות רבה לבילינסון. "אצ"ג דחה את גישתו של בילינסון וראה בדבריו את שבירתה של הציונות: "כאן הרי זה חלק מגוש כאוב, שעליו דיינו ויש לדיין בכובד ראש ובתוך מסגרת העניין לא בדרך אגב ואחר יד". בהמשך כתב אצ"ג: "תנועת השחרור שלנו בלי פירושים ופולפולים היא האהבה העממית והרצון לקרקע הישראלי הזה הנקרא ארץ ישראל בפי העם... ושגם בפלשתאנה הרשמית ארץ ישראל במשתמע" (ההדגשות במקור).

הוויכוח הזה בין בילינסון לאצ"ג מוכיח בעליל את פתיחותו של "דבר" בהתאם ל"חירות הוויכוח" שטבע ברל. במאמר אחר של

באיוז פינת עולם – ובכנען השוממה דווקא.

אחת האמירות המעניינות במאמר, אמירה מיוחדת שרק משורר יכול לאומרה, היא כאשר הוא קורא לארץ ישראל "ארץ הלחם" ככפל משמעות. הארץ היא הנותנת לחם אך לבם ודמם של התושבים הוא לחמה של אדמת ארץ ישראל. בשירו "טור מלכא" ב"סדרן" אומר אצ"ג אותם דברים:

אדמה סגופה זו, הצריכה לחת לנו לחם וגם דבש כרעבוננו אשר לה
הכאנו לב כחתיכת לחם לאכילה.

בסיום דבריו עמד אצ"ג על תפקיד העתון:

"ובכן: אם על עתון הפועלים העברי [ההדגשה במקור] שומה להיות אורגן [כלין] הביטוי לכוחות המרד האקטיביסטים בחיי הכיבוש שלנו בארץ, חושב אני, שזה לא ימשיך להבא את

י"ב (14 ביוני 1925) הובא דיווח על נאומו של ישראל זנגויל (מראשי הטריטוריאליסטים היהודיים) על הציונות, לקראת סיום תפקידו של סמואל:

זנגויל אמר, כי מההסתדרות הציונית אבדה כל תקווה לכל דבר פוליטי. עם לכת הרברט סמואל ובנטיביטש [היועץ המשפטי של ממשלת פלשתינה-א"י, גם הוא, כסמואל, יהודי], מאבדת ממשלת א"י את הפקידים הגבוהים היהודים היחידים שהיו בה. מינויו של לורד פלומר מוכיח כי מעתה תחשב א"י ל"מושבת כתר" אשר דרך התפתחותה יסולו היהודים. קליטתה של הארץ תצומצם רק לאילו מאות אלף מהגרים יהודים. לורד סטאנהופ העריך זה לא כבד, כי פחות מחצי מיליון אקר (2 מיליון דונם) דיים לצרכי ההתיישבות העברית.

בניגוד לזנגויל אמר נחום סוקולוב שהנציב החדש הוא אדם מוסרי ויש לקבלו באופן נאה, בסבלנות ובתבונה. רבים כעסו על סוקולוב בשל כך (וראה בהמשך).

בגיליון כ"א (24 ביוני 1925) מסרה סוכנות רויטר פרטים על דברים שאמר הלורד בלפור בנאומו בוועדת חבר הלאומים של בית הנבחרים בלונדון:

התפתחות התקלאות והחרושת העירונית בארץ ישראל אי אפשרית היתה מבלעדי הציונות. ועוד אמר בלפור על הרברט סמואל: אנו רשאים... לברך את עצמנו על התוצאות שהושגו בארץ ישראל. ראית בארץ התקדמות כזו אשר אלמלא הציונות, אי אפשר היה לחלום עליה.

נושאים מדיניים רבים העסיקו את "דבר" בחודש הראשון לקיומו. כבר ב"דבר היום" של הגיליון השני יש כעס על נחום סוקולוב משום שהוא "מלמד את הממשלה האנגלית, כי היא פטורה מלהתייעץ עם ב"כ [בא כוח] ההסתדרות הציונית בענין מנוי הנציבות בא"י". העתון רואה בזאת כאילו "ירידה של ההסתדרות הציונית, של ביאת כוח העם היהודי, למדרגת מפלגה", שכן עם מפלגות אין צורך להתייעץ. כלומר, אחד ממנהיגי הציונות מן הדרגה העליונה עשה מעשה אנטי ציוני. המאמר חתום באותיות א.ג. (אליהו גולומב?).

עיון במאמרים הראשיים ובמאמרים גדולים חושף גישה ציונית יותר תקיפה מאשר ב"הארץ" של אותה תקופה בעריכת משה גליקסון.

מאבקים למען שוויון האשה

נושא זכויות האשה הופיע בעתון כבר מראשיתו. על פי הידיעות והכתבות נערכה מלחמה של ממש בתחום זה, ומועצת הפועלות של הסתדרות העובדים תבעה מאת אסיפת הנבחרים הבוחרת את הוועד הלאומי "שלא תגזול מן האשה", שהיא אזרחית הארץ "זכותה הטבעית והאנושית להיות בוחרת ונבחרת לאסיפת הנבחרים". נדמה היה למועצת הפועלות שרק ציבור הפועלים יהיה נאמן לנושא יעמוד על משמר זכויות האשה (גיליון י', 11 ביוני).

צירי הפועלים באסיפת הנבחרים דרשו הצבעה חשאית בנושא

בילינסון, "הערות לפוליטיקה הציונית"¹⁰ הוא הציג את הערכותיו לגבי הפוליטיקה הציונית לקראת הקונגרס הציוני המתקרב. "תמימות היא לחשוב שאילו תחת הביטוי 'בית לאומי' היה כתוב בהצהרתו של בלפור השם המפורש 'מדינה יהודית בא"י' — כי אז היתה המדינה הזאת קיימת באמת. המדינה — זו פיסגת הביטוי של ההכרה הלאומית, הרצון הלאומי והאחרות הלאומית — לא תכון אלא לאט לאט ובמשך דורות... בשנת הצהרת בלפור היה כוחה הפוליטי של הציונות תקיף משהוא עכשיו; אנגליה נטלה על עצמה התחייבויות אשר אין היא ממלאה אותן."

לפנינו עמדה היוצאת נגד בריטניה, מעצמת המנדט בארץ ישראל בתקופה כה מוקדמת, ומעל דפי "דבר". יש כאן גם ראייה מדינית, שמאוחר יותר אומצה על ידי תנועת הפועלים, בדבר הקמת הבית הלאומי צעד אחר צעד, ולא בהצהרות ומעשים מדיניים.

עוד אומר בילינסון שעיקר כוחה של הציונות עכשיו (1925) נתמעט, כמו דמותו וכוחו של חבר הלאומים וגם של הסוציאליזם ואפילו "ניכרת גם התרופפות כוחו הפוליטי של הקומוניזם". לדעתו, העולם הוא אחר ויש להתחשב בזאת. המסקנה: "מן ההכרח הוא להאדיר את כוחה הפוליטי של הציונות, דבר אשר לא בדיקלמטיה [הצהרה] יושג, בלתי אם בתוקף המעשים אשר יוכלו להפוך את חרבות הניר [בכל מאמריו מזלזל בילינסון במסמכי נייר — מ"ג] ולעשותם עשת ברזל. והדרכים שניים: בנין פוליטי בארץ וחזיון אותו הכוח הפוליטי אשר עליו אנו סומכים בגולה." את הכוח הפוליטי מגדיר מ.ב. כ"חזיון ההנהגה הלאומית העצמית של הישוב העברי בארץ, בערים, במושבות ובוועד הלאומי". בילינסון כאן חריף מאוד, והדבר מוכיח שעל אף ההבדלים היתה לו קירבה אידיאולוגית גם לאצ"ג. אלא שאצ"ג הדגיש רק את הפן הציוני ובילינסון עסק כמובן גם בתנועת הפועלים.

פרידה מהנציב העליון סמואל

בגיליון י"ד מה' 16 ביוני 1925 הוקדש עמוד שלם לאסיפת פרידה שנערכה בירושלים לנציב העליון הרברט סמואל. הנאומים, כמו של ד"ר י. טהון מהוועד הלאומי ומאיר דיזנגוף, ראש עיריית תל אביב, הובאו במלואם. הובא גם חלק גדול מנאומו של הנציב. הוועד הלאומי לא רצה שסמואל יסיים את תפקידו, שכן היתה תחושה שהנציב העליון היהודי הוא שעומד בראש העם היהודי והדבר יעזור לציונות, כלומר לבית הלאומי. ד"ר טהון אמר בסיום דבריו: "הישוב העברי... נותן לנציב חופשה רק לזמן מה, על מנת שישבו לנהל את הארץ. לעת עתה מקוה הישוב כי גם בחו"ל ישקוד ה. סמואל על בנין הבית הלאומי". בסיום הדיווח נאמר: "התקוה הושרה חרישית ומתוך עצב."

ידועה זו מוכיחה לדעתי שהתפישת הציונית היתה עמוקה ביותר בתנועת הפועלים וב"דבר" וכל האשמה שההסתדרות עסקה רק בענייני פועלים בארץ וסוציאליזם בעולם אינה מדויקת.

ועוד כאשר ליחסי היישוב והמימשל הבריטי ב"דבר": בגיליון

זכות האשה לבחור ולהיבחר באסיפת הנבחרים, אך לא הוסכם עליה, בעיקר בשל התנגדות אנשי "המזרחי" ובהצבעה הגלויה נדחתה ההצעה להעניק זכות בחירה לנשים ובוודאי זכות היבחרות לנשים. (מאוחר יותר ירד העניין מן הפרק בשל פרישת החוגים החרדים והנשים בחרו ונבחרו).

משה בלינסון, במאמר ב"דבר היום" (גיליון י"ב, 14 ביוני) יצא בהריפות רכה למען "זכות האשה", לקראת המושב השלישי של אסיפת הנבחרים. בלינסון כתב, "שנתחדשו החתירות תחת זכות הבחירה של האשה, הקיימת במוסד זה מראשית הוסדרו. מי שחתר תחת זכויות האשה היו התורדים ו"המזרחי". הוויכוח היה קשה ולא אחת ספוג ליגלוג. היו כאלה שראו באשה סמל חולשה וכן ציינו את אופיה המיוחד ועל כן "חשבו את עצמם לרשאים לשלול ממחצית המין האנושי את האפשרות להחליט בעצמן על גורלן". שוללי זכויות הנשים החליטו כי אין "האשה מסוגלת לחיים פוליטיים ועל כן צריך להחזיקה לצמיתות במצב של אי בגרות פוליטית". עוד מתאר בלינסון את פעילותה העצומה של האשה ועמידתה "שכס אחד" עם בוני הארץ — למרות חוסר השוויון. עובדה היא שהאשה "עומדת כחפירות הגנתנו, תחת שמש הגליל, בביצות העמק, במחצבות ירושלים." האשה אינה עזר לעובד הגברי, היא "רע וחבר לגבר, שותף שוה-זכויות בעבודתנו". בכל מעשיה כבשה האשה העבריה את מקומה בחיי הארץ.

בעיקר מביע בלינסון את כעסו על שלילת זכות האשה מטעמים דתיים, שלדעתו הם מופרכים. לא ייתכן, הוא אומר, שנשים המייבשות ביצות אינן משולכות במדיניות העברית, ויש כמובן לבחור בהן לוועד הלאומי.

למחרת מאמרו הראשי של בלינסון התפרסמו שתי רשימות קצרות, אך חשובות, בענייני נשים. יש להניח שהן התפרסמו בגלל הקירבה להעלאת נושא בחירת הנשים לקראת הבחירות לאסיפת הנבחרים. רשימה אחת סיפרה כי בראש פינה התקיימה אספת נשים כללית שדנה על זכויות האשה. באסיפה נסקרו במפורט פעולותיה של האשה בהתפתחות הארץ, בכפר ובעיר. המשתתפים הדגישו את הצורך בשיתוף הנשים באסיפת הנבחרים. ההחלטות באסיפה נתקבלו פה אחד והמשתתפים ציינו את חשיבות הכנסת נשים כחברות באסיפת הנבחרים. את ההחלטות הן היפנו ל"ציבור הנאור".

גם בתל אביב נערכה אסיפת נשים, בה הרצו הד"ר בלובשטיין והגב' ייבין. גם במקרה זה נתקבלו ההחלטות פה אחד, וחלקן כללו מחאה על הפליית נשים ודרישה להשוות את זכויות הגבר והאשה "העובדת והבונה את הארץ". עוד מציינות הנשים שהחלה נסיגה בהערכתן (דבר שלא היה לפני חמש שנים) ומהלך זה ממיט חרפה על היישוב בארץ ישראל.

"דבר" הקדיש לנושאים אלה — במאמרים וידיעות — מקום נרחב.

עם התגברות העלייה גדל מספר הנשים הפועלות בארץ. האשה העולה מתוארת בעתון בצבעים קודרים. "מתוך דברי המשתתפים

[במועצת הפועלות] נסתכמה פרשת ענוייה של הצעירה העולה העזובה לנפשה ללא הדרכה וללא עזר ממשי" (מ. זלצר, גיליון ח', 9 ביוני). התעוררו גם קשיים בהשגת רישיונות עלייה לנשים בודדות.

תרבות וספרות בשפע

התרבות והספרות קיבלו בגיליונות הראשונים של דבר משקל נכבד. כבר הזכרנו שבגיליון הראשון (יום שני, 1 ביוני 1925). הופיע שיר של דוד הופשטיין וסיפור של עגנון, אם כי היה זה גיליון של יום חול. אין ספק שברל כצנלסון רצה להראות ולהוכיח מן הגיליון הראשון שהספרות והתרבות הם יסודות חשובים ב"דבר". גם למחרת היום, יום שלישי, 2 ביוני 1925, הובא מאמר גדול — הפעם בנושאי תיאטרון, פרי עטו של מנחם גנסיך על י.ב. וכטנגוב (במלאות שלוש שנים למותו). גנסיך תיאר את וכטנגוב כאחד מאנשי התיאטרון החשובים בעולם ודיבר על ההפסד הגדול של התיאטרון הרוסי במוותו. (וכטנגוב, כידוע, הוא הבמאי של "הדיבוק", הצגתו הנודעת של תיאטרון "הבימה", שבימים ההם עדיין הציג במוסקווא).

וכן זה נמשך גם בימים הבאים. בגיליון ה-3 ביוני 1925 מצוי מאמר בשם "מן היסוד", מאת ר' ב' (ר' בנימין) — כינויו הספרותי של יהושע רדלר פלדמן), על הנחת אבן פינה לבניין התיאטרון הארץ ישראלי (התא"י). כן הופיעה ביקורת משבחת ותוכן ההצגה "בלשאצר" בתיאטרון האמור, מאת ק.ל. סילמן.

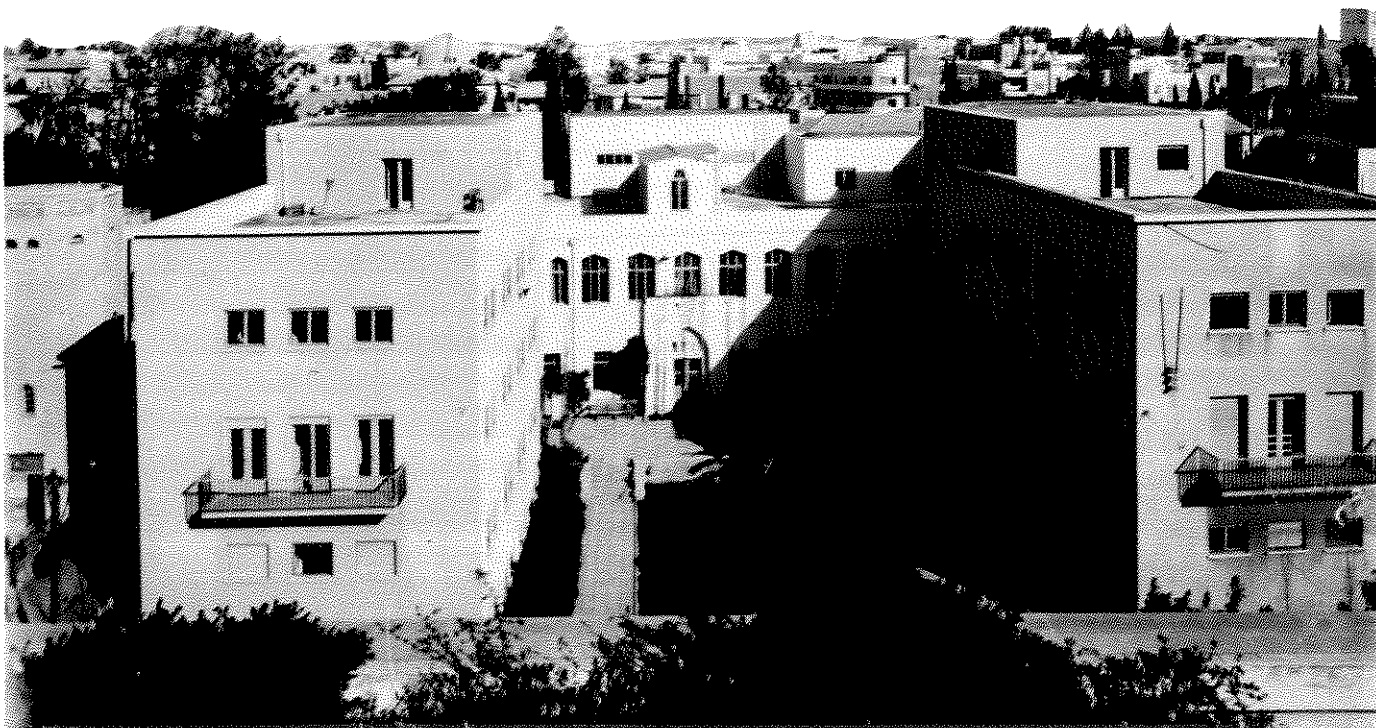
ביום שישי כ' בסיון תרפ"ה (12 ביוני 1925) הופיעה התצלול המערכת שאין תוספת מיוחדת לשבת, כפי שתוכנן והובטח — כחבורת מיוחדת (המוסף הופיע לאחר שלושה חודשים), וזאת משום שעדיין אין מכונת הדפסה מתאימה. אבל אף ללא מוסף מיוחד לפי שעה, פורסמה בעתון סקירה מקיפה על "סיני וגריזים" של מ.י. ברידצ'בסקי.

ביום חמישי, כשבוע לאחר מכן (ביום חמישי ולא דווקא ביום שישי) הובאה רשימה גדולה מאת הוגו ברגמן, על "סופרים וספרים" שכללה חומר על ברוך שפינוזה וספרים נוספים בלועזית, וכן מאמר של ד"ר יצחק אפשטיין בשם "שפה ברורה", בסוגיות השפה העברית. מאמרים על השפה ומקומה ביישוב ובארץ חזרו והופיעו מפעם לפעם.

ביקורת על כתבי עת הופיעה כמעט בקביעות. ב-26 ביוני 1925, במדור "בספרות ובאמנות", מצויה סקירה רחבה על חוברת יוני של כתב העת היידי באמריקה "צוקונפט", ונכללו בה מאמרים על היהודים בניו יורק ואוטוביוגרפיה של מרק שאגאל. במדור הספרות-תרבותי הופיע גם שיר בשם "עריב", של יצחק קצנלסון ורשימות אוטוביוגרפיות של "ילדות עובדות" מאת ברכה חבס, שכבר השתתפה בעתון (19 ביוני 1925).

במדור מיום 2 ביולי 1925 התפרסם שיר של אברהם שלונסקי "תפילה" (בשולים רשום: ת"א, סיון). שלונסקי השתתף בעתון גם

בית הוועד הפועל של ההסתדרות שברחוב אלנבי בתל-אביב, שכלל גם את מערכת "דבר" – שנות ה־30

י. יפה, רחל פייגנברג, יצחק למדן, מ. טמקין ומ.ז. וולפובסקי. כן התפרסם במוסף הראשון מאמר מרתק של דוד הופשטיין בשם "שפינוזה והעכביש". הוא מספר שבחדרו של ברוך שפינוזה שכן עכביש וכהינפשו מעבודתו המדעית אהב שפינוזה להסתכל בו, ולא אחת השליך זכוב לקורי העכביש.

בנוסף לשמות שהוזכרו כבר, נציין את דוד מלץ שכתב מאמר בשם "הדרך להוי תרבותי" – על קיבוץ עין חרוד וההתרחשויות התרבותיות בו, ואיגרות של מקסים גורקי שבהן הוא מחייב תרגום מונוגרפיות אירופיות לרוסית. כן פורסם מאמר של אב"א אחימאירי – "לרגלי חג יובלו של אנדרסן". המאמר ראה באגדות אנדרסן "חלל ריק" ב"דור שלנו", שהוא דור "אמריקאי-יהודי". לפי אב"א אחימאירי, נסתיים עידן האגדות, ואנדרסן עצמו הפך לאגדה. כמו כן כתבו ב"דבר" רחל וישניצר וד"ר מ. וישניצר שכמה שנים לפני כן הוציאו כברלין את כתב העת "רמון" בעברית ו"מילגרום" ביידיש.¹¹

כמובן שאין אפשרות להזכיר את כל המשתתפים. בין הרבים שכתבו במוסף הספרותי של "דבר" בתקופתו הראשונה יוזכרו עוד חיים הזז, ר' בנימין, פ. לחובר, ז. אנוכי ועוד. ברל ניסה לשמור על איזון ספרותי, אך בשירים ובסיפורים שפירסם יש לראות את ראשיתה של הספרות המודרנית בארץ.

בגיליון י"ג (16 ביוני 1925) פורסמה ההודעה הבאה: "ברשימת הספרים בבית הספרים הלאומי היו 1989 ספרים חדשים שבהם 2332 כרכים." עוד סופר שבחודש אייר (תרפ"ה) ביקרו בבית

בחדשים הבאים. התקדמות הספרות הארץ ישראלית נראתה לו איטית מדי והוא הזכיר את מפגשי הסופרים בראשית אותה שנה; עם זאת הוא ראה "שהמודרניזם חוגג בארץ ישראל" (ה' בתשונן תרפ"ו).

בערב ראש השנה תרפ"ו החל לצאת מוסף לספרות של "דבר", בהיקף של ארבעה עמודים ובפורמט של חוברת גדולה (23x40 ס"מ). במוספי "דבר" התנהלו, בעיקר מסוף 1925 ואילך, ויכוחים על עתיד הספרות העברית. שלמה צמח טען ש"ביאליק, שניאור ושטיינברג – בהם נגמרה השירה שלנו – מכאן ואילך פסקה היצירה." עוד כתב צמח, שהוא רואה בשירה המודרנית "שירה פרובינציאלית-אוקראינית-פולנית". דברים חריפים אלה תואמים את הוויכוח של דור שלונסקי עם דור ביאליק. למעשה לא ויכוח בלבד אלא מרד של דור בדור קודם. דיעה שונה משל צמח השמיע כנראה שלונסקי (המאמר לא חתום): "בשבילנו הספרות העברית אינה גוף שצריך לחנטו. היא אורגניזמוס המתפתח, שמוכרח להתפתח, אם במהירות או באיטיות." לא "סתימת גולל", לא שאיפה "לקצוץ את הכנפיים" לכל יגדלו יותר אצל הבאים, אלא טיפוח השירה של הדור החדש.

ברל, אף שהיה בידודות עם ביאליק, טיפח גם את שלונסקי ופירסם את שיריו, ביניהם "לאבא אמא" (ג' בכסלו תרפ"ו). עוד הופיע באותו גיליון סיפור גדול של י.ה. ייבין "שגג", שראה אור במספר המשנים וכן חזרה ברכה חבס ופירסמה סיפורים. כמוספים הראשונים הוקדש מקום נרחב לשירים, ביניהם משל

"בעולם הערבי" - מדור שהופיע כמעט מדי יום בעתון החדש

דבר

בעולם הערבי

לסמח עציון נבר ומעון לעבר הירדן.

ב.אהראם נמסרים הפרטים על סמח מעון ועציון נבר (עקבה) לעבר הירדן. ב-28 למאי עננה בעציון-נבר אניה מלחמה בריסית שבאה מסלמה. (אחריה באה עוד אניה אחת). רכ החובלים הניש למלך חוסיין אנת מטינסטר ההוי צ'מברלין. האוסרת, כי נודע לסמשלה הכריסית שאכן סעוד אומר לערוך התקפה על עציון נבר, ושל יית בריטניה, על יסוד יסווי

האסיר עבר אללה בא מרכח עסון להראות עם אכיו. כירוע. עומד וזירו של עבר אללה. עלי ריזא אלרכבי. ככל חוקף על זה שחוסין יצא מגבול עבר הירדן. למען חסור אימת חוהאכים מעל החבל.

בינתים שטמה השמועה על הספוח ככל חבל הארץ בין עציון נבר ומעון בישובים של שוכך ופלע (ואדי מוסה). התושבים מחנדים ככל חוקף לספוח.

מפלגה לאומית-קיצונית בסוריה בוטשק נוסדה מסלנה חדשה הקוראת "עצמה. מסלנת העם" (חזו

התקומות תרע לעמוד על מש: האלמנטריות של צבור המועלים. סרר בשוק העבודה. ותרע לבטל סיני חתירות אלה.

בשעורי המדע

ביום הראשון לכ סין ב יהיה כביהים לכל שעורו של ברנמן על הפילוסופיה של עסנו הכניסה חסיתה.

משפט המורים וההנהלה ו

התחיל בירור המשפט שבו וכן ההנהלה הציונית. השופטים ו כן צבי. א. כולין וריר א.

שנים, עד סמוך לפטירתו בסוף שנות ה-60. זכאי גם כתב את המדור "בשמיים", שעניינו ידיעות קצרות על אסטרונומיה. ככל הנראה היה זכאי הראשון בעתונות העברית שכתב מדור קבוע מעין זה, ואף בו התמיד עשרות שנים.

עניין נוסף שחזרו בגיליונות הראשונים הוא התנפלות המשטרה בירושלים - שוטרים בריטים וערכים - על היהודים המזרחיים שהתאספו ליד קבר שמעון הצדיק.

ב"דבר" של הימים הראשונים אין כמעט גיליון שאין בו דיווח מן העתונות הערבית בארץ ישראל ובמזרח התיכון, לרבות ציטוטים רבים. בגיליון ה-20 ביוני 1925, פורסם מאמר מאת א.ז. רבינוביץ' (אז"ר) "ממקור האשלאם". המאמר עוסק בשבח האיסלאם ובנקודות הדומות בו לדת היהודית. אך החשוב לעניין הציוני הוא שהתפילה במכה ומדינה חשובה לאין ערוך מכל מקום אחר. מכאן ניתן להסיק על תוסר תשיבות המסגדים בירושלים, אם כי הדברים אינם נאמרים במפורש.

כן מובאים פרטים הנוגעים להתפטרותו של מאיר דיזנגוף מראשות עיריית תל אביב לאחר שנתקבלה במועצת העיריה רוב דעות הצעת סיעת הפועלים על קביעת מזכירות אחראית. לבסוף נמצאה פשרה ודיזנגוף חזר בו מהתפטרותו.

ידיעות ומאמרים התפרסמו בענייני פנים וחץ. באותם ימים הסעירה את הציבור שביתה בבית החרושת ללבנים "סיליקט". אפילו שיר בענייני השביתה פורסם (אטר, גיליון י"א, 12 ביוני 1925).

היו גם מאמרים וידיעות בענייני חינוך וזיקת ההסתדרות לחינוך

הספרים הלאומי 2815 איש, מהם 1117 שאלו ספרים לביתם, וכן שנקראו 2435 ספרים: בעברית 1,002, ברוסית 411, בגרמנית 387, בצרפתית 205, בידיש 76 והשאר בלשונות אחרות. דיווח תרבותי מסוג זה לא היה בשום עתון אחר בארץ.

סוף דבר על ראשית "דבר"

בי"אל קוראינו בגיליון הפתיחה כתב ב. כצנלסון:

ועומים הן כוחותינו אם נמוד אותם במידת הצרכים. ולפיכך אין לאמר כיום מה בכת "דבר" לתת, כי אם מה ידרש ממנו. יצוינו הדברים בקיום מועטים: אינפורמציה רחבה, מקיפה ויסודית. המקום אשר בו אנו נמצאים, הזמן בו אנו חיים, העבודה אשר אנו עושים - כל אלה מרחקים את תשומת לבנו אל העולם הגדול וחיינו.

האם מילא העתון את הבטחת עורכו? נראה שכן, ועל חלק מהדברים עמדנו בעמודים הקודמים. להלן נפרט מספר תחומים נוספים:

ידיעות ומאמרים רבים עניינם היבטים חברתיים-סוציאליים וסוציאליסטיים, הן בארץ הן בעולם. בעתון הובאו הרבה ידיעות על חוסר עבודה באירופה, ובפרט באנגליה. ריבוי הידיעות על אנגליה נבע מהשלטון הבריטי בארץ ומקשרי הסתדרות העובדים עם תנועת העבודה שם. כבר בגיליון הראשון מצוי מאמר גדול של משה בלינסון לקראת "קונגרס האינטרנציונל". בלינסון גם כתב מאמרים על נושאי סוציאליזם שונים, ביניהם על רצח מתיאוטי, המנהיג הסוציאליסטי האיטלקי - "מאכלת בידי מוסוליני". דוד זכאי (ז. דויד) כתב טור קבוע בשם "קצרות" שהתמיד עשרות

* * *

1. ראה: אניטה שפירא, "ברל", תל אביב 1980, כרך א', עמ' 241. מומלץ לקרוא את כל הפרק "דבר" — 1925, עמ' 241-269. אני מסתמכת במבוא על פרק זה, אם כי כללתי בו גם נושאים משלי.
2. ברל לא הסכים לעבוד עם יצחק לופבן, עורך השבועון "הפועל הצעיר" ומראשי מפלגה שנשאה שם דומה, והדבר הפך לשערורייה. אניטה שפירא, שם, עמ' 244-247.
3. ההיבטים התרבותיים העמוקים היו בעיקר נחלת כתיבי עת.
4. "דואר היום" הופיע בבוקר.
5. דברים אלה אמר לי העתונאי והעורך הוותיק גבי צפרוני, שבהיותו ילד בן עשר נימנה עם מחלקי "דבר".
6. "אל קוראינו", דבר 1 ביוני 1925.
7. הסיפור כונס בכל כתיבי שמואל יוסף עגנון, כרך שני, "אלו ואלו", עמ' תכ"ט-תל"ב, הוצאת שוקן, ירושלים ותל אביב, תש"ך.
8. "סדן" — כתב עת בעריכת אורי צבי גרינברג, שנקרא "גיליונות לבטוי" — סדן". כתב העת יצא ב"ירושלים עיה"ק" תרפ"ה וחברות א"ב, לפני צאת "דבר". אין ספק שברל כצנלסון הכיר את כתב העת הזה ואת דיעותיו של אצ"ג שהוכעו בו.
9. גיליון ט"ו, 17 ביוני 1925.
10. גיליון ל"א, 6 ביולי 1925.
11. ראה מאמרי, "דמון-מילגרם" קשר, 14, 1993, עמ' 102-105.

(למשל י.ל. ריקליס — ההסתדרות וענייני חינוך, מכתב לעורך, גיליון י"ד, 16 ביוני 1925).

סיפור קשה קרה בשפיה. שם גורשו מורים מעבודתם. "האופיצר ש.פ. בלויית שוטר מזוין דרש מאת שלושת המורים המפוטרים לעזוב את המקום, בהתאם לדרישתו של מר מול, אשר הביא את המשטרה". הילדות בפנימיה התמרמרו מאוד על הפיטורים והודיעו שתעזובנה בעקבות המורים. כשגורשו המורים בידי המשטרה לא יצאו הילדות באותו יום לאכול ולעבוד. מורים שרצו גם הם לעזוב נתבקשו על ידי הוועד הפועל של ההסתדרות להמשיך בתפקידם. עשרות מאמרים פורסמו בעניינים חברתיים וכלכליים (כמו יוקר הדיירות) ובענייני הציונות.

ונסיים בציטוט ממאמר שכתב א.ו. רבינוביץ' (אז"ר) במדורו "הרהורים" בגיליון הראשון:

"דבר" שונה מהעתונות הסוציאליסטית בעולם. שם: סוציאליזם מול בורגנים, כאן: חיבת ציון... לא רק דאגת קיום העובר בלבד אלא קיום העם העברי והתפתחותו... "דבר" צריך לנטוע בלב העם כולו אהבה עצומה לעבודה כשרה ויוצרת, (דרך קשה יותר מדרכו של הסוציאליסטן העולמי) וביתוד בבני הנעורים, שלא יטעו אחרי גולוי הבורדוואציה [הבורגנות] לחיות חיי בטלה. סבל בית הארץ נמצא על שכמם.

עתון נולד — במכתבי ב. כצנלסון

דברים אחרים:

- א. אולי יש אדם בהולנד [מקבלת המכתב פעלה אז בהולנד, בהפצת מניות סולל בונה], קרוב לנו, ובעל יכולת כתיבה, אשר יהא ראוי וגם ירצה להריץ אלינו מפעם לפעם מכתבים מהולנד, על החיים הסוציאליים, המדיניים, התרבותיים, על הנעשה ביהדות בהולנד.
- ב. היש מקום בהולנד לאיזו הפצה, באיזו כמות, ואם יש לארגן שם סוכנות מסחרית (להתקשר עם איזה בית מסחר ספרים או מוסד רציני בענייני כספים) לשם רכישת אבונמנטים [מנויים] ומודעות.
- ג. לעתון נחוץ בית דפוס שלו, ואם אי אפשר יהיה להקימו בראשית העתון נצטרך להקימו קמעא קמעא, עד אשר נוכל לעבור לרשות עצמנו. עם דוב [הזן] דיברתי לפני נסעו על תוכנית בענין מכונת הדפסה (רוטציונית) —

שוב בפעם השני ת לגשת לדבר-העתון [רמו לקשיים בהקמת המערכת, וראה המאמר] ואני שוב — עורך. והפעם, כנראה, אגש לדבר, למרות האטמוספירה הכבדה מאוד. אתי עכשיו יעבדו: זלמן [שזר], בילינסון [משה], זכאי [דוד], שרתוק [משה], והגו [ברגמן]. בשאר איני בטוח. אפשר שמצד ידוע גם יהיה חרם עלי. מלבד זה גם נסדר לשכת עתונות, מעין ביוליטין של ארץ ישראל העובדת, שבועי, וגם משלוח מאמרים לעתונות הסוציאליסטית היהודית. לשכה זו תתנהל אולי על ידי בילינסון, בשיתוף של זלמן ומשה [שרתוק]. רצוני להקציע לך מקום בתוך אחד מן המפעלים האלה: העתון והלשכה, ורצוני לדעת את רצונך. לפי ההחלטה יהיה העתון בתל אביב, וזלמן וזכאי יצטרפו לעבור הנה [מירושלים]. בהגשמת ההחלטה איני בטוח לגמרי. בקשר עם עניין העתון יש לי אליך עוד

מכתבי ברל כצנלסון, שקובצו והוערו (מלשון הערה) על ידי יהודה שרת, מהווים אוצר בלום לגבי פרקים שונים בחייו של ברל. במחצית הראשונה של 1925 עוסקים רבים מהמכתבים בצירי הלידה של "דבר". אנו מביאים בעמודים אלה שבעה מכתבים שכתב ברל, בעניין העתון החדש, המספרים על צירי הלידה של יומון ההסתדרות, שכמעט לא היה לו דבר חוץ מרצונם העז של עורכו וחבר עוזריו להוציאו לאור. ששה מכתבים נכתבו בחודשים שקדמו להופעת "דבר". השביעי — חודש לאחר מכן ויש בו מעין אנחת רווחה, בנוסח "עשינו זאת".

אל גוסטה רכב

תל אביב, 28 בינואר 1925 [גי' בשבט תרפ"ה]

... סוף סוף, אחרי מצוקות רבות, הוחלט

קודם כל — ושתי מכונות סידור, והעניין נוגע בחיי העתון, ואפילו לא נענית. אין לו כלל כפרה על שתיקה בענין זה. אילו היה מודיע בשלילה, הייתי מחפש דרכים אחרות. ועכשיו — מחוסר פנאי לכתוב מכתב מיוחד לדוב, ואף זאת אעשה במשך הזמן, בקשתי שתתענייני לאסוף בעניין זה חומר.

אל הנ"ל

תל-אביב, 11 בפברואר 1925 [י"ז בשבט תרפ"ה]

כתבתי לך בעניין העתון ובעניין לשכת העתונות, שאנו עומדים ליסד על ידו. עלה הרעיון, שמא כדאי לך, היות שאת נמצאת "שם", לבקש דרך להיכנס לחודש או חודשיים לתוך עבודות עתון "הגון", כדי ללמוד את סדריו, את האדמיניסטרציה, את הטכניקה של האקספדיציה [משלוח], וכו'.

* * *

אל דוב הוז

תל-אביב, 11 בפברואר 1925 [י"ז בשבט תרפ"ה]

דוב!

במקרה הגיעני היום מכתבך אל הדפוס מ-12.12, וממנו נודע לי, כי יש אתך יהודי אחד בעל בית חרושת לנייר, אשר תקוה ממנו להמציא לנו נייר "בתנאים נדיבים". כיצד לא ידעתי זאת עד היום!

ובכן — נא ונא. יהודי זה — אם אינו מיתולוגי — מן היושר שיהא לנחלת העתון. עדיין אין בידי להודיעך על כמות הנייר הדרושה לנו, לא על הצבע ואף לא על הפורמט. כל זה יבוא אם ירצה השם אחרי שאקבל את תשובתך. אולם על עצם העניין, על תנאי המכירה, או על נדבת מכסה הגונה — אם עניין זה בא בחשבון — על הנכונות ועל ההקפה, צריך אתה לכרות איתו ברית. אם יש איתו רק סוגים מיוחדים של נייר — תיטיב לעשות,

אם תמציא לנו בהקדם את כל הדוגמאות. אין להשהות את העניין בכלל, אם יש תקווה שהעתון יהנה מזה... המצב הנוכחי אפשר שיביאני לידי קביעת אכסניה אצל טברסקי [דפוס "הפועל הצעיר" בהנהלת נחום טברסקי] בתקווה, שכעבור זמן מה נעבור לרשות עצמנו. צרכי הדפוס לפי סדר ההכרחיות הינם: א. מכונת דפוס משובחת, מגודל מכסימלי, לכל הפחות 70 על 100 ס"מ; ב. שתי מכונות סידור; ג. מכונת הדפסה רוטציונית.

מובן מאליו שאילו הזדמנו לנו ב' וג' בבת אחת, כי אז היינו פטורים מא'. עניין האדמיניסטרציה טרם סודר, אני מתחבט כ"דג אל קרח". כן, יש מכונה שקוראים לה "אדריסטור", מהסוג המיוחד לעניים. תפקידה — הדפסת האדריסאות [כתובות]. אולי תחקור על מציאותה ועל אפשרות השגתה.

על שלא כתבת ל"קונטרס" [שבועון "אחדות העבודה"] מקובנו — אין לך כפרה. ואם לעתון תיטיב שאת, ולא — ייסגרו שערי תשובה.

אל תנוח, ותחשוב מה אפשר לך גם בהיותך בארץ השפלה לעשות בשביל העתון.

* * *

אל מ. ליפסון, ניו יורק
תל אביב, כ"ד בשבט תרפ"ה [18 בפברואר 1925]

א.ג.

הסתדרות הפועלים הכללית בארץ ישראל ניגשת להוציא את העתון היומי שלה, ואותך אנו רוצים לראות בקרב עוזרינו [כתבינו, סופרינו] הקבועים.

מגמתו של העתון הריהי מגמת חייו ומפעלו של ציבור הפועלים בארץ. לה יעבוד ועליה יילחם. הוא קושר את גורלו בקהל קוראים מסוים: פועלי הארץ והחוגים בגולה, המתעדרים לחיי עבודה בארץ. אולם אין הוא תלוי בשום מוסד ואין הוא כפוף לשום מפלגה. כהסתדרות עצמה, הפתוחים לרווחה לכל זרמי המחשבה שבועולם העבודה, כן גם עתונה: שוקד על

מפעלו, ער לצרכי החיים המתהווים בארץ ומאזין לחיי ההמונים העובדים בעולם, לסבלותיהם, למלחמתם וליצירתם.

העתון יהיה אינפורמטיבי וחינוכי. משאת נפשו: לרוות את צמאון הפועל לידיעה ולמחשבה. עליו לגלות ולבאר, ברשימות קצרות ובסקירות מקיפות, את כל המתרחש בעולם ובתנועת הפועלים שבעולם, בישראל ובתנועת הפועלים שבישראל, בארץ ובגולה, בעולם המעשים ובעולם המחשבה, בכלכלה ובמדינה, באמנות וכמדע. רצונו לרכז סביבו את כל נפוצי קרוביו ולשמש במה לשאינם קרובים, אשר דבר איתם את הפועל בארץ, אם מחשבתם ישרה, בקורתם נאמנה וטעמם טוב.

העתון נוצר באמצעיו של הפועל עצמו ואין לו עזר וסעד משום צד אחר. בפנותו לעזרת סופרים הוא יודע, כי אף עבודתם עבודה היא, ולפיכך שכר סופרים חובה לו.

העתון עומד להופיע בח' אייר וכבר בגליונות הראשונים היינו רוצים לראות את דבריך.

לתשובתך החיובית נחכה.

כתובתנו: תל אביב, תיבת דואר 199, מערכת "דבר" [זוהי תיבת הדואר של "דבר" עד היום]. היש אתך עצה בדבר הפצת העתון באמריקה, בדבר מציאת סוכנות ישרה ולא בטלנית? ערוך עצה!

* * *

אל דוב הוז

תל אביב, כ"ד בשבט תרפ"ה [18 בפברואר 1925]

שלום דוב!

אני שוב אליך. לפני שבוע כתבתי לך כי תפתח במשא ומתן עם אותו יהודי טוב בענין הנייר. עכשיו אמציא לך חומר יותר ממשי למשא ומתן:

הפורמט של העתון יהי כפורמט של "היום" [עתון עברי יומי בווארשה בעת ההיא], ה"פאלקסצייטונג" [יומן של הבונד] בווארשה, מעט-מעט יותר מאשר "העתיד"

או הציבור, צריכים בזמנם להימסר לעתון. מוטב שתרכו כפרטים ובידיעות, וכמספרים, משתמעו. בשעת הדחק תשאירו בירור החומר וסידורו למערכת...

בבקשה מיוחדת פונים אנו אל כל אלה מחברי המשק, הידועים לנו ושאינם ידועים לנו, המרגישים צורך לעצמם לתת ביטוי למחשבותיהם, רשמיהם, הסתכלויותיהם ונסיגותיהם, בכל צורה שהיא. מובן, שלא כל הדברים יוכלו לבוא לדפוס כצורתם, אולם תמיד ישמשו הם להעיר את תשומת לבו של המערכת, ויעמיקו את קשרי החיים שבין העתון ובין הציבור...

בא' יוני יצא הגיליון הראשון. כדי שפרצופו המיוחד של עתון הפועלים יתבלט מימיו הראשונים, הכרחי הוא כי החומר הפנימי יתחיל להתרכז בידינו עכשיו. אנו מחכים לתשובתכם ולעזרתכם המהירה.

אל מיכאל אסף

ט' בתמוז תרפ"ה [1 ביולי 1925]

...הגיעתי השמועה כי נפרצו אליכם שמועות, כי עניין "דבר" הנו רעוע מבחינת הקיום החומרי. ונכשל במשימה זו דווקא ידיד! תעמידו אותו על טעותו. "דבר" נדפס כיום במספר 4,500 אכסמפלים. למספר זה עוד לא הגיע שום עתון בארץ ישראל. זה כיום אולי יותר מאשר ד.א. [דואר היום] ו"הארץ" יחד. יש לנו בארץ יותר מ-3,200 מגויים, וקשרי המגויים הולכים ומתחזקים. ועל יחסי קוראינו המתהווים — יכולתי לספר [הרבה]. והמודעות נתנו לנו החודש נטו — שלישי של הוצאות העתון. ובכן, המצב רחוק מיאוש. אם כי עוד מרובות הדאגות, והעיקר רבה העבודה. מתוך לארץ עוד אין לנו נחת...

דבר

עתון פועלי ארץ ישראל

תל אביב, כ"ח בניסן תרפ"ה [22 באפריל 1925]

חברים!

עוד מספר שבועות ועתוננו יתחיל לצאת. עומדים אנו עכשיו בתוך ההכנות האחרונות. ראשית דאגתנו היא, שהעתון יהיה קשור קשר אמיץ עם כל פינות העבודה בארץ, [עם] כל משק וכל קיבוץ. שאלות העבודה, המשק וההווי החברתי שלנו — צריכות לעמוד במרכזו של "דבר", ואת כל אלה אין לדעת ואין לספר עליהם מחדר המערכת בלבד.

בין במלחמתנו כלפי חוץ, בין בבירור דרכנו בפנים — זקוקים אנו קודם כל לאינפורמציה פנימית אמיתית ותדירית, הבאה בזמנה ושאוכה ממקור ראשון.

תולים אנו תקוות רבות בהשתתפות חיה, קרובה, של מאות-מאות פועלים, ואולי של אלפים. אולם השתתפות זו של חברים, המתנדבים ארעית, עם כל ערכה הרב בשביל העתון ובשביל חייה הפנימיים של התנועה — אין בכוחה להבטיח את האינפורמציה המספיקה, המקיפה והזריזה, המספרת על כל קורות חיי הפועל, המשק והחברה יום יום, והמשמשת יסוד לעבודת ביקורת פנימית ולמלחמה אמיצה נגד משטינים.

אנו פונים אפוא אליכם, חברים, בבקשה להפנות את תשומת לבכם לשאלה זו, לברר לעצמכם את מידת הסיוע, אשר אתם אמורים לתת במוכן זה לעתונכם ולקבוצת את התכנית, אשר על פיה תמציאו לנו את החומר הדרוש לנו; כמו כן לקבוע את האיש, אשר יקבל על עצמו, כתפקיד קבוע בחיי הקבוצה או המשק, לעמוד אתנו בקשרים, ולהמציא לנו בזמנו את כל הידיעות היכולות לעניין את העתון; על המצב הכלכלי, על המצב הפנימי, ההתקדמות החקלאית, המעצורים, מעשים, מאורעות ותכניות, על יחסים עם שכנים, על ענייני המטבח, בתי הילדים, בתי הספר, על החיים התרבותיים במקום. כל עובדה וכל מאורע, שיש להם ערך בחיי המשק

[כתב עת של "החלוץ בווארשה]. במדה מדויקת הריהו 38x54 ס"מ. אולם זהו רק חצי גליון. ובכן הנייר הדרוש לנו הנהו 76x108. צבע הנייר צריך להיות בהיר. הצבע של "דואר היום" [אפור] תועבה הוא לי. אם אפשר עוד יותר בהיר מ"הארץ" או כ"יודישה רונדשאו" [שבועון הסתדרות ציוני גרמניה].

במשא ומתן כזה צריך להאיץ. אם זהו חלום שוא, הרי הוא יגוול מאתנו מספר שבועות, וימנע בעד התקשרות מסחרית, ויכול חס ושלום לגרום עיכוב בהוצאה.

הכמות הדרושה לנו לזמן הראשון לפי האומדנא שלי היא 50,000 גליון לחודש. יש להכין ניר לכל הפחות לג' חודשים. כלומר, כמות כזו צריכה תמיד להמצא במערכת, לכל הפחות. אם המשא ומתן יביא לתוצאות ממשיות, כדאי שתטלגרף לי את התנאים, כדי שאדע כיצד עלי להתנהג פה, אם להתקשר עם הסוחרים או לאו. ועכשיו עניינים קטנים:

א. היכן משיגים אדריסטור, כלומר מכונה המדפיסה את הכתובות על גבי עתונים. היש אפשרות להשיג מכונה כזו במתנה?

ב. אולי אפשר לרכוש בזול או להשיג במתנה מכונת כתיבה לכתב רומי. מייצעים "אוליבר 10". אם יש מי שינדב מכונת כתיבה עברית — לא נתגוד. אני מקווה כי התיאבון השגוררי שלנו לא ירגיזך. נאה שנוורות לשכמותנו. כסף הלוא אין לנו. בימים אלה קיבל זמורה [משה זמורה], היועץ המשפטי של ההסתדרות בעת ההיא. לימים — נשיא ראשון של בית המשפט העליון] במתנה מכונת כתיבה מאת משה זלצמן, ועיני זלמן [שזר] בערו מקנאה.

ג. כשהיית בברלין ודאי שמעת כי עומדים אנו במשא ומתן עם ח.א. קרופניק, מ"דביר", לקבל את עבודת האדמיניסטרציה. מה שמעת עליו?...

אל כל משקי ההסתדרות